

KURAN VE SÜNNET'TE BİTKİLERİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Fahri Kayadibi*

ÖZET

Kuran-ı Kerim'de insanlar için hayati önem taşıyan bitkilerden de bahsedilmektedir. Kuran'da bitkiler hakkında ayrıntılı bilgilerin olmasının sebebi iman saadetinin sıkı bir şekilde bitkilere bağlı olmasıyla alakalıdır. Diğer taraftan bu bitki isimlerinin aynı zamanda dönemin sosyo-kültürel, iktisadi, ticari hayatı açısından da önemli olduğu hatırlatılmalıdır. Bütün bu yönleri dikkate alındığında bir çevre ahlakı oluşturmak adına Kur'an'da ve hadislerdeki geçen bitkiler ve bunların bağlamları üzerine yoğunlaşmanın uygun olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: *Çevre ahlakı, bitkiler, insanoğlu, insan mutluluğu*

THE IMPORTANCE OF PLANTS AND PLANTING IN THE QUR'ÂN AND THE SUNNAH

ABSTARCT

The Quran mentions the names of plants that have vital role for human beings. This is important for us not only for accentuating the close relationship between the plants and human being's happiness but also for giving an idea about the socio-cultural, economic, and for commercial life of the environment where the revelation took place. If we consider developing an environmental ethic, we have to count all these aspects and examine the plants mentioned in the Quran and the *hadîths* of the Prophet Muhammad in their context systematically.

Key Words: *Environmental Ethics, Plants, Human Being, Human Happiness*

GİRİŞ

İslam dini, insan için önem taşıyan her şeye değer vermiş ve Allah, yüce kitabı Kuran-ı Kerim'de bunlarla ilgili gerekli bilgileri vermiştir. Kuran-ı Kerim'de insanlar için hayati önem taşıyan bitkilerden de bahsedilmektedir. Mesela ağaç kelimesinin Arapçası olan *şecer* (شجر) kelimesi 26 defa zikredilmiş, yine ağaçların bir araya gelmesinden meydana gelen bağ ve bahçenin karşılığı

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, Din Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı

olan *cennet* kelimesi tekil olarak 70, çoğul olarak 76 defa geçmektedir. Yine aynı anlamdaki *firdevs* kelimesi de 2 kere zikredilir.¹

Kuran'da bitkiler hakkında ayrıntılı bilgilerin olmasının sebebi iman saadetinin sıkı bir şekilde bitkilere bağlı olmasıyla alakalıdır. İnsanın Allahü Teâlâ'nın bitki ihsanı karşısında ifa eyleyeceği şükür borcu sadece koca bir hiçten ibarettir. Bu kadar hayati önemi olan bitkilerin kıymetini bilmesi insanog-luna ödenilmez bir borçtur. Nasıl borç olmasın ki? Hatırlamak gerekirken insan bu dünya saltanatını ağaç üzerine kurduğu gibi bitkilerdeki ilahi sanata bakıp Allah (C.C) ın birliğini, yüceliğini kavrayarak hakiki bir kul olma yolunu tutarak öbür dünya hayatını da kazanabiliyor. Unutulmamalıdır ki insanın doğduğunda beşiğinden tutun öldüğünde tabutuna kadar olan bütün ihtiyaçlarını konu alan bitkilerdir.

A. KURAN'DA BİTKİLERLE İLGİLİ GENEL AYETLER

1. Rahman Suresi, 6

وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ يَسْجُدَانِ

(Gökyüzünde) yıldızlar ve (yeryüzünde) ayak üzerinde dikilen otlar ve ağaçlar Allahü Teâlâ'ya secde ederler.

Beyzavi'nin ve Fahri Razi'nin beyanlarına göre *necmden* murat yerde serili olan otlar, *şecerden* murat ise ayak üzerine kalkan otlar ve ağaçlardır. Bunların secdeleriyle murad mükellef olan insanın itaati gibi bunların da memur oldukları cihete doğru neşv ü nema bulup emr-i ilahiye musahhar olmalarıdır. Yahut bizim idrak edemediğimiz bir surette Allahu Teâlâ'ya tavazuu ve secde etmeleridir. Yahut her birinin gölgelerinin yerde serili olmasıdır.

Allah Teâlâ insanlara vermiş olduğu nimetleri sıralaması esnasında otları ve ağaçları zikretmiştir. Zira otlar; cümle hayvanatın rızkının asarıdır. Eğer otlar olmazsa hiçbir hayvan yaşayamaz ve bilhassa insan katiyen idame-i hayat edemez. Çünkü insanın rızkı bitkilere ve bitkilerden hâsıl olan hububat, süt ve et

¹ İbrahim Ünal, *Çevre İslam ve İnsan*, İstanbul 1994, s. 61; Yaşar Fersahoğlu, *Dinler ve Çevre*, İstanbul 2003, s. 299-300.

gibi şeylere münhasır olduğundan bitkiler olmasa insan için yaşamak mümkün değildir. Şu halde vücut nimetinden sonra insan için en büyük nimet rızık olduğundan Cenab-ı Hak hilkatten sonra insanın rızıkının esasını oluşturan otları zikretmiş ve insanın beka-yı hayatına hadim olan otların secdelerini beyanla insanın Cenab-ı Hakk'a secde etmeye daha elyak olduğuna işaret buyurmuştur.

Fahri Razi'nin beyanı vechile bu ayette Vacip Teâlâ'nın fail-i muhtar'ın ihtiyarıyla olduğunda, şüphe yoktur².

2. Rahman Suresi, 10-13.

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ وَالْأَرْضُ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ

Allah, yeri canlılar için yaratmıştır. Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Bu ayetlerden Allah'ın insanlar başta olmak üzere tüm canlıların menfaati için yeryüzünü döşediği, bunların hepsinin orada rahat ettikleri ve arzu ettikleri her şeye orada sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu canlılar bu nimetlerle hayatlarını devam ettirdikleri gibi Rablerine de şükr ederler. Yeryüzünde çok sayıda meyve ve özellikle meyvesini örten hurma ağaçları vardır ki bunların özellikle o zamanki Arap toplumu için büyük öneme sahipti. Diğer taraftan hurma ağacının meyvesinin yaz-kış bulunduğunu da bu noktada hatırlatmak gerekir. Ayetlerde yeryüzünde insanlara hizmet eden yeşil yapraklı ve güzel kokulu tanelerin de olduğu kaydedilmektedir.

Yukarıda meali verilen Rahman suresinin 12. ayetinde meyvenin yeryüzünde çokluğuna işaret için فَاكِهَةٌ lafzı çokluğa delalet eden tenvin ve nekre olarak geçmiştir. Meyveler genellikle ağaçlarda yetiştiği için fakihe lafzı bililtizam ağaca delalet ederse de ağaçlar içindeki üstünlüğüne işaret için hurma ağacı ayrıca belirtilmiştir. Önce "meyve"yi, ikinci olarak "hurma"yı üçüncü olarak da "dane"yi belirtmesi aşağı tabakadan yukarıya doğru bir ilerlemeyi göstermektedir. Çünkü meyve daha çok lezzet almak için yenmektedir. Fakat hurma ise hem

² Mehmet Vehbi, *Hulasatü'l Beyan fi Tefsiri'l Kuran*, İstanbul 1923, c.14, s. 5693.

lezzet almak hem de gıda olmak için yenmektedir. Hem lezzet hem de gıda için yani iki özelliğe birden sahip olması sebebiyle hurma diğer meyvelerden üstündür. Arpa ve hurma gibi hububata yani tanelilere gelince dünyanın her yerindeki insanların gıdası olması sebebiyle insanların yedikleri her şeyden üstündür. Binaenaleyh; arpa ve buğday gibi hububatı Cenab-ı Hak her yerde yaratmıştır. *Fakihe*/meyve bazı zamanda ve bazı kimsenin yanında bulunması sebebiyle nekre, hurmanın ise yaşı ve kuruğu her zaman bulunup herkesin bildiğine işaret için *nahil*/hurma lafızları elif lam ile ma'rife olarak varid olmuşlardır. Yine herkes tarafından bilinmesi sebebiyle *habb*/hububat da ma'rife olarak geçmiştir. Zira herkesin her zaman muhtaç olduğu şey, elbette maruf olur.

Bu ayet aynı zamanda yeryüzünün insanlar için yaratıldığını, meyvelerin, hurmaların ve hububatın arzda bulunduğunu beyan; insanların bu gibi menfaatleri yeryüzünden elde etmek için çalışması lazım olduğuna delalet eder. Çünkü insanın çalışması olmaksızın yeryüzünden bir şey hâsıl olmaz. Zira ağaç dikmezse meyve olmadığı gibi yere tohum atmazsa ekin de bitmez. Binaenaleyh; arzdan meyve almak için insanın çalışması gerekmektedir.³

Bitkisiz, çorak, verimsiz yer cehennem; bitkilerin olduğu yer cennetin müjdecisidir. Bitkisiz toprak canlı için bir ızdırap kaynağından başka bir şey değildir. Susuzluk, havasızlık, odunsuzluk, kuraklık insanoğlunu sıkıntılarla boğar. Ama ağaçlı yer zümrüt gibi yeşilliğiyle, çeşit çeşit çiçekleriyle, güzel güzel kokularıyla, türlü türlü öten kuşlarıyla cennetin habercisidir. Büyük şairimiz Yunus Emre bitkilerin bu manzarası karşısında hislerinin sonsuzluğu içerisinde şu dörtlüğü ile cennet duyguları içerisinde:

“Salmır Tuba dalları,
Kuran okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu”⁴

Yunus'un cenneti ağaçlı olarak hayal etmesi bitkilerin cennet gibi sevilen, istenen bir varlık olduğunu gösterdiği gibi insan için değerinin de ne kadar bü-

³ Mehmet Vehbi, *Hulasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l Kuran*, c.14, s. 5690

⁴ Hâlıl Aslangül, *İsamiyette Ağaç Dikmenin Önemi*, Ankara 1963, s. 16.

yük olduğunu bize aşikâr olarak göstermektedir. Zaten böyle olmasa şairlere konu olabilir miydi?

3. Abese Suresi, 24-42.

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعُتْبًا وَقَضْبًا وَزَيْتُونًا وَتَخْلًا وَحَدَائِقَ غَلْبًا وَقَكْهَةً وَأَبَا مَنَاعًا لَكُمْ وَبِالْعَمَلِمْ فِيدًا جَاءتِ الصَّاحَّةُ يَوْمَ بَقَرُ الْمَرْءِ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ وَجَوَّهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفَرَةٌ مَسْجُودَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ وَجَوَّهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ أُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ

Bir de o insan yiyeceğine baksın, Biz o suyu bol bol döktük, Sonra toprağı nasıl da yarıdık, Bu suretle orada ekinler bitirdik, Üzümler, yoncalar, Zeytinlikler, hurmalıklar, İri ve sık ağaçlı bahçeler, Meyveler, çayırlar bitirdik, Siz ve hayvanlarınız faydalansın diye, Kulakları sağır eden o güürültü geldiğinde, O gün kişi kaçar, kardeşinden..., Anasından, babasından., Eşinden ve oğullarından, Onlardan her birinin o gün başından aşan işi vardır, Yüzler var ki, o gün parıl parıl, Güler, sevinir, Yüzler de var ki, o gün tozlanmış, Onları karanlık bürümüş, İşte onlardır kâfirler, haktan sapanlardır.

Bu ayetlerde Allah, insanlara öncelikle kendi yiyeceklerine bakmasını düşünmesini emretmektedir. Allah, insandan yiyeceğin yaratılışında ne kadar hayret verici sanatlar olduğunu düşünmesini istemektedir. Daha sonra vurgulu bir lafızla semadan yağmur sularını döktüğünü ve yine vurgulu bir şekilde toprağı yarıdığını vurgulamaktadır. Allah Teâlâ bu şekilde size ve hayvanlarınıza menfaat olması için o toprakta buğday ve arpa, mısır, mercimek, nohut, fasulye ve sair gibi taneleri yaş ve kuru üzümleri ve zeytin, hurma tanelerini, sık ağaçlı bahçeleri ve envai çeşit meyve ve hayvanatınızın yiyeceği merada biten birçok otları belirtmektedir.

İşte bu ayette de Cenab-i Hak ziraatla ve dikmekle yetişen hububata, zeytin, üzüm ve hurmanın lüzumuna ve bunları yetişmesi için çalışmanın ehemmiyetine işaretten sonra sebzelere dahi işaret etmiştir. Bu bağlamda zikredilen yonca; tere ve maydanoz otları gibi senede bir kaç defa biçilip insanların ve hayvanların intifa ettiği otlara ve nimetleri de içine almaktadır şamildir. Bundan sonra

Cenab-ı Hak “*iri ve sık ağaçlı bahçeler*” ifadesiyle sık ağaçları olan bahçeleri zikredip her türlü ve her yerde hâsıl olan meyvelere işaret etmiştir. Çünkü “*sık ağaçlı bahçeler*” ifadesi mutlak olarak zikrolunmuştur, mutlak ifadelerin kemaline sarf olunması kaidededir. Kemalde her meyvenin bulunmasında olduğu gibi, bu lafız da her nevi meyveye şamildir.

4. Yasin Suresi, 33, 34, 35.

وَأَيَّةُ لَهُمُ الرُّضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

Kurumuş yeşilliği kalmamış olan yeryüzü, öldükten sonra insanların dirilip mahşere cem' olacaklarına delil ve alamettir. Binaenaleyh; haşri bitirir, taneler çıkarırız. O tanelerden insanlar elde ederler, o arzda biz hurmadan ve üzümünden bahçeler yarattık ki insanlar ondan intifa ederler ve biz yeryüzünde pınarlar kaynattık ki onlar meyvelerden ve pınarlardan ellerinin işlemesiyle hâsıl olan tanelerden yesinler

Allah Teâlâ ayetle haşrin imkânını ve vukuunu mahsusattan bir misalle temsil ve kesin bir delille ispat buyurmuştur. Çünkü güz mevsiminde otu ve suyu çekilmiş, halâvet ve letafeti kalmamış, ölmüş cesede benzeyen yeryüzünü bahar günlerinde rahmetlerin feyezaniyla genç delikanlı gibi letafetli ve nedretli bir surette ihya buyurup insanların yemeleri için salih sebze, arpa, buğday ve sair hububat ve otları ihraç etmesi, yeryüzünde hurmadan, üzümünden bağlar, bahçeler yaratıp pınarlar oluşturması ve insanların meyvelerinden ve o meyvelerden elle-riyle yaptıkları pekmez (v.s.) nimetlerden yemeleri için o hâsılatı halk buyurması öldükten sonra insanların da ihya olunacağına büyük bir alamet ve kati bir delildir. İlahi kudrete delildir. Bu kadar büyük nimetleri görüp de şükretmemek insanlar için bir emr-i münkerdir.

Fahri Razi ve Beyzavi'nin ifade ettikleri şekilde insanların hayatının devam ve cesedinin kıvamı taneye taalluk ettiğinden insanın maişetinin en büyüğü taneyle hâsıl olduğuna işaret için منه zarfı “*ekil*” üzerine takdim olunmuştur. Çünkü takdim, hasır ifade ettiğinden mana-yı nazımı (ancak taneden *eklederler*) demektir. Hâlbuki insan yalnız taneden ekletmez, belki tanenin gayrı birçok şeyi

de eklettikleri malumdur. Şu halde insan her ne kadar tanenin gayrı birçok şeyler *eklederse* de onların taneye nispetle hükmü yok demektir. Zira insan hayatı, ancak taneyle kaimdir. Binaenaleyh tane; insanların mabihilkıvamı olduğundan ne kadar küçükse de kadri o kadar büyüktür. Şu halde insanların rızkı olan taneye çok hürmet etmeleri lazımdır. Zira hayatlarını temin eden odur. Hayatları ne kadar muazzez ve muhteremse tanenin de o kadar muazzez ve muhterem olması lazımdır.

Bu kadar cesim nimetlere karşı şükretmenin pek büyük bir kabahat ve münkerattan olduğuna işaret için inkâra delalet eden inkâr soruları varid olmuştur.

Allah Teâlâ bu ayette vahdaniyetine ve haşra delalet eden nimetlerini tertib üzere zikretmiştir. Çünkü arz; insanın meskeni ve mahall-i kararı olduğundan her şeyden evvel insana lazım ve zaruri olduğu cihetle birinci mertebede insana mesken olan arzı zikretmiştir. İnsana yalnız arz üzerinde karar etmek kâfi olmayıp arzın ihyasıyla intifa olunacağına binaen, ikinci mertebede arzın ihyasını zikir buyurmuştur. Yalnız arzın yeşilliği kâfi olmayıp insanların mabihilhayatı olan tanenin vücudu lazım olduğundan, üçüncü mertebede taneyi zikir buyurmuştur. Hububatla hayatım temin ettikten sonra hurma ve üzüm gibi nimetlerle telezzüz etmek lazım olduğundan dördüncü mertebede bağlar bahçeler zikrolunmuştur. Gerek hububat, gerek meyveler suyla hâsıl olduğundan, beşinci mertebede pınarların cereyanı zikrolunmuştur. Hurmayla üzümde hem meyve hem de gıda mevcut olduğu gibi tatlı, nimetlerin en ziyade şerefli olduğu cihetle bağda, bahçede birçok meyveler olduğu halde şereflerine binaen yalnız bu ikisinin zikriyle iktifa olunmuştur. Gerek meyveler gerek hububat ekseriya insanın sa'yıyla olduğundan ellerinin amelini ekletmek sarahaten zikredilmiştir ki insan için sa'yü amel lazım olduğuna dahi işaret olunmuştur. Çünkü hububat ekmeince bitmediği gibi meyve de ağacını dikmeyince bitmez. Binaenaleyh Cenab-ı Hak ellerinin emeğinden eklettiklerini beyan buyurmuştur.

Şu nimetlerin cümlesiyle beraber insanın rızkı gözü önünde meskeni olan arz üzerinde husule gelmesi insan için büyük nimettir. Çünkü eğer insanın rızkı semada veyahut havada halk olunmuş olsaydı gözü görmediği için daima vehm-

i tereddüt ve ızdırıp içinde yaşar, muztaribukalb olur, rahatsız kalırdı. Şu halde nimetin meskenimiz olan yerde halk olunması hakkımızda büyük nimet olduğunda şüphe yoktur.

Şu sayılan nimetlerin her birinin binlerce şükürünü eda etmek üzerimize vacipken şükretmemek pek büyük kabahat olduğundan ayetin sonunda Cenab-ı Hak şükürü terk etmek *emr-i münker* olduğunu beyanla şükürün lüzumuna emr-i kat'ı vermiştir. Çünkü Beyzavi'nin beyanı vechile şükürün terkini inkâr etmek şükürle emretmektir. Binaenaleyh افلا يشكرون cümle-i celilesi, hem şükürü terk edenleri tekdir hem de şükürle emri içine almaktadır.

Hülasa, ölmüş cesede benzeyen arzı ihya etmesi ve ondan birçok rızıkların halk olunması Allah Teâlâ'nın kudret-i kâmilelerine delil ve bu nimetlerin şükürünü eda etmek insanlar üzerine vacip olduğu bu ayetten müstefad olan fevaid cümlesindedir.⁵

5. Yasin Suresi, 80

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا انْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ

Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

Yasin suresinin 80. ayetinin ağacın başka bir faydasına işaret ettiğini de burada vurgulamak gerekmektedir. Ayette “Yaş ağaçtan size ateş çıkarandır. Ondan ateş yakarsınız”⁶ denilerek ağacın faydası bizzat zikrediliyor ve yaş ağaçtan tamamen zıddı olan ateşi çıkardığını insana hatırlatarak akılları, en büyük yaratıcıyı düşünmeye sevk ediliyor. Abese suresinin 31. ayetinde geçen “eben” ifadesi otu çok mer'adır.⁷ Bu da özellikle mer'aların hayvanlara ve dolayısıyla insanlara faydalarını belirtmektedir.

⁵ Mehmet Vehbi, *Hulasatü'l Beyân fi Tefsiri'l-Kuran*, c.14, s. 4645.

⁶ Yasin Suresi, 80.

⁷ Mehmet Vehbi, *Ahkam-ı Kuraniye*, İstanbul 1947, s. 224.

6. En'am Suresi, 99.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ
وَالزَّيْتُونِ وَالرُّمَّانِ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Gökten su indiren O'dur. Onunla (su ile) her bitkiyi çıkardık. O bitkilerden yeşillikler vücuda getirdik. Ondan da birbirine yapışık taneler, başaklar; hurma tomurcuklarından birbirine yakın salkımlar; üzüm bağlarından, zeytin, nar ağaçlarından bahçeler yetiştirdik; bunlar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakınız, bunda inanan bir kavim için ibretler, dersler vardır.⁸

Fahrudin Râzi der ki: Burada evvela hubûbat, sonra *nahl*/hurma, *ineb*/üzüm, *zeytun*/zeytin, *rumman*/nar. Dört nevi ağaç zikredilmiş ve ekimi, ağaçlara takdim olunmuştur. Çünkü ekimi, gıda, ağaçların meyveleri fakihe, yani yemiştir. Gıda ise meyveye mukaddemdir. Sonra *nahl* diğer meyvelere takdim edilmiştir. Zira hurma Araba nispetle gıda makamındadır. Bir de hukema, hurma ağacıyla hayvan beyinde birçok özelliğe benzerlikler bulmuşlardır ki bu kadar benzerlikler diğer çeşit bitkilerde bulunmaz. Hurmanın akabinde de üzüm zikredilmiştir. Zira üzüm birçok meyvenin en şereflişidir. İlk zuhur eden filizlerinden son haline kadar ondan faydalanılır. Filizinden ilk zamanlarda incecik yeşil iplikler çıkar ki ekşimtirak leziz bir tadı vardır. Ve bundan yemek yapmak da mümkündür. Yaprğından edilen fayda da malumdur. Sonra koruk çıkar ki bu de gerek hastalara ve gerek sağıamlara hoş bir yemektir. Bundan zevki latif, safralıları faydalı şuruplar da yapılır. Yemeklere konacak ekşi de kaynatılır ki asitli yemeklerin en lezzetlilerindendir. Tam üzüm olunca da meyvelerin en lezizi, en iştihalışdır. Üzümün en güzel şeyi çekirdeğidir. Doktorlar bundan bir takım karmışimlar yaparlar ki zayıf ve ratıb mideler için pek büyük menfaatleri olur. Özetle üzüm meyvelerin sultanı isimlendirmesine şayan bir meyvedir. Kezalik zeytinin de faydası pek çoktur, danesi yenilir, yağının da yemek ve sair

⁸ En'am, 99.

hususlarda ne kadar menfaati çok ve kullanımı da fazla olduğu malumdur. Nara gelince: Nar, cidden acâyib bir meyvedir. Bu evvela dört şeyden mürekkep bir cisimdir. Kabuğu, zarları, çekirdeği, suyu. İlk üçü, yani *kısrı*, *şehmi*, *çekirdeği* *barid/soğuk*, *ya'bis/kuru*, *kesif/yoğun* ve *kabızdır*. Hem bu sıfatlarda pek güçlüdür. Suyu ise bunların zıddına olarak gayet lezîz ve latif ve itidale yakın bir meşrudur. Ve tab'i mu'tedil olanlara pek münasıptır. Zayıf mizaçları bir takviyesi de vardır. Binaenaleyh nar, teemmül olduğu zaman aksam-ı selasesindeki kesafet-i tamme ve suyundaki letafet ve i'tidal ile Yüce Yaratıcı bunda iki zıddı mütegayiri cem' etmiş gibidir. Ya'ni bunda *مُتَشَابِهًا غَيْرَ مُتَشَابِهًا* mazmunundaki tevafuk ve tegayür kanununun bariz bir misâli vardır.⁹

7. Enam Suresi, 141

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثَرَهُ
وَالزُّيُونُ وَالرُّمَّانُ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَعَآثُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirildiği ve biçildiği gün hakkını verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.

Yani o Allahu Teâlâ şol zati ecelle ki dünyada yerden yukarı kalkmış bahçeler ve ağaçlar ve ağaçları yere döşenmiş bağlar ve meyvelerinin yemesi muhtelif hurma ve hububata dair ekinler ve meyveleri birbirine benzer ve benzemez ve cüsseleri birbirine benzer ve taamları benzemez zeytin ve nar ağaçlarının sizin maişetiniz için icat etti ve şu zikrolunan bağlar ve bahçeler ve onlarda olan ağaçlar meyve verdiği onları meyvesinden yeyin ve yemek sizin mübahtır ve telezzüz edin demektir.

وغير hurma, zeytin ağaçları gibi yerden kalkan hurma *مَعْرُوشَاتٍ* üzüm çubukları ve kabak hıyar ve sair sebzeler gibi ağacı yerden kalkmayanlardır. Diğer ayette Allah Teâlâ üzümünden, hurmadan pekmez

⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul 1935, c.3, s. 1996.

yapılmasına ve güzel rızık ittihaz edilmesine kullarını irşat etmiş ve Nahl suresi, 67. ayette buyurmuştur ki:

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

“Yani, siz hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden şeker, tatlı ve güzel rızık ittihaz edersiniz demektir.”¹⁰

8. Secde Suresi, 27

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ

Kuru yerlere suyu gönderip onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekinleri çıkardığımızı görmezler mi? Görmüyorlar mı?

Yani susuzluktan kurumuş arza yağmur sularını biz sevk edip de o su sebebiyle kendilerinin ve hayvanlarının yiyeceği otları ve ekinleri yerden bizim çıkardığımızı onlar görmezlerde mi halkı inkâr ederler demektir. İşte şu ayetlerin cümlesinden anlaşılıyor ki yerden rızığımızın husulü için esbabı adiyeye teşebbüsle mükellefiz. Fakat tesirini Allah'tan beklemek zarurat-ı diniyemizdendir. Çünkü çok zamanda insanlar erbaba tevessül eder. Yani çiftçi çiftini eker ve bu minval üzere esbap hâsıl olduğu halde müsebbip vücut bulmaz. Mesela; ekin bitmez. Eğer esbapta kat'î tesir olsaydı elbette mürebbipte vücut bulur tahallüf etmezdi. Hâlbuki tahallüf ettiğini her şahıs nefsinde müşahede etmektedir. Çünkü herkes bir işe başlar ve lazım olan her türlü tedabiri yerine getirir. Fakat o iş asla vücut bulmaz. Mesela bahçıvan eker, diker hâsılata alacağı zaman yağmur kesilir, suyu kurduğunda hâsıllatta kurur, emeği bütün boşa gider. Bu gibi yüzlerce misal bu hakikate şahittir. Binaenaleyh; esbaba tevessülden sonra Cenab-ı Hakk'a tevekkülden başka insan için yapılacak ne kalıyor. Ben yaparım ve yaratırım diyenler yapsınlar da görelim. İşte Kuran'ın bu gibi inceliklerine vakıf olmayanlar Kuran'ın yalnız maneviyattan bahsettiğini zannederek diyanet-

¹⁰ Mehmet Vehbi, *Ahkâm-ı Kur'ainiye*, s. 225.

i İslamiye terakkiyata manidir gibi naiâyık tefevvuhatta bulunmaktan çekinmezler. Hâlbuki Kuran maneviyatı maddiyattan ayırmaz. İnsanlara her ikisi de lazım olduğu cihetle hem dünyaya hem de ahirete işaret eder. Binaenaleyh; yukarıdan beri beyan olunduğu veçhile Kuran insanları ekin ekmeğe, bağ dikmeye teşvik eder. Yani, yaşamak için umuru dünyaya, naili cennet olmak için de umuru ahirete tergible her iki cihete sa‘yin lüzumunu beyan edip hiç birinin ihmali ve insanların ataletini tecviz etmez.¹¹

B. KURAN’DA BİTKİLERLE İLGİLİ ÖZEL AYETLER

Yukarıda zikredilen ayetler ve ilgili açıklamalardan Kuran’daki bitki vurgusu açıkça görülmektedir. Bunun da daha perçinlenmesi için Kuran’da geçen bitkileri ilgili ayetlerle beraber şu şekilde zikredebiliriz.¹²

1. Acur, sarımsak, soğan ve mercimek:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْمِتُ الْآرَضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّيْهَا وَفُومَهَا وَعَدْسَهَا بِمَا نَحِبُ قَالَ أُتِيتُ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ أَلْهَبُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَتَبَاءُوا بِغَضَبِ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يُكَفِّرُونَ بَأْيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الدَّيْبِينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

Ey Musa! Bir çeşit yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabbin'e yalvar, bize, yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan yetiştirsin» demiştiniz de, «Hayırlı olanı daha düşük şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, şüphesiz orada istediğiniz vardır» demişti. Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar. Bu, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerindendi bu, karşı gelmeleri ve taşkınlık yapmalarındandı.¹³

¹¹ Mehmet Vehbi, *Ahkam-ı Kur'ainiye*, İstanbul 1947, s. 225.

¹² Bu liste Davud Akyüz, *Kur'an-ı Kerim'de Besinler ve Şifa*, İstanbul 1997, s. 49-99'dan hareketle hazırlanmıştır.

¹³ Bakara, 2/61.

2. Kabak

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِ الْمَشْحُونِ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ
فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ لَلبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ
فَنَبِّئْنَاهُ بِالْعُرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ وَأَنْبِئْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ
يَزِيدُونَ

Doğrusu Yunus da peygamberlerdendir. Dolu bir gemiye kaçmıştı. Gemide olanlarla karşılıklı kura çekmişti de yenilenlerden olmuştu, bu sebeple denize atılmıştı. Kendini kınarken onu bir balık yutmuştu. Eğer çok tesbih edenlerden olmasa idi Her halde ba'solunacakları güne kadar onun karınıda kalırdı Halsiz bir halde iken kemlisini sahile çıkardık. Üzerine gölge yapması için, orada asma kabak cinsinden bir ağaç bitirdik.¹⁴

3. Zencefil

“Orada, zencefil karışık bir tasla içirilirler.”¹⁵

4. Çimen

“Meyveler, çayırlar neler neler yetiştirmekteyiz.”¹⁶

5. Yonca

“Üzümler, yoncalar.”¹⁷

6. Hardal

وَتَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ
خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ

Kıyamet günü doğru teraziler kurarız; hiçbir kimse hiçbir haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar olsa bile yapıları ortaya koyarız. Hesap gören olarak Biz yeteriz.¹⁸

¹⁴ Saffat, 146.

¹⁵ İnsan, 76/17

¹⁶ Abese, 80/31

¹⁷ Abese, 80/28

يَأْتِيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي
الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

Lokman: «Ey oğulcuğum! İşlediğin şey, bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah Latiftir, haberdardır»¹⁹.

7. Kâfur

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ مَسْكٍ كَانَ مِنْ مِزَاجِهَا كَافُورًا

Şüphesiz iyiler kâfur katılmış bir tastan içerler.²⁰

8. Hurma

وَهَزَىٰ إِلَيْكَ بِجِدْعِ النُّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَبِيْبًا

“Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.”²¹

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Allah onunla size ekinler, zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve her türlü ürünü yetiştirir. Düşünen kimseler için bunda ders vardır.²²

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَتْرَاقِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْبِهِ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

O, gökten su indirendir. Her bitkiyi onunla bitirdik, ondan bitirdiğimiz yeşilden, birbirine benzeyen ve benzemeyen yığın yığın taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar,

¹⁸ Enbiya, 47.

¹⁹ Lokman, 16.

²⁰ İnsan 76/5

²¹ Meryem, 19/25

²² Nahl, 16/11

üzüm bağları, zeytin ve nar çıkardık. Ürün verdiklerinde ürünlere, olgunlaşmalarına bir bakın. Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır.²³

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَعَآثُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirildiği ve biçildiği gün hakkını verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.²⁴

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَتَخْلَ وَرُمَانٌ

İkisinde de türlü türlü meyveler, hurmalıklar ve nar ağaçları vardır.²⁵

أَوْ تَكُونَ لَكِ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ النَّاهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا

Veya hurmalıkların, bağların olup, aralarında ırmaklar akıtmalısın.²⁶

9. İncir

وَالثِّينَ وَالزَّيْتُونَ وَطُورَ سَيْنِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ

İncir ve zeytine and olsun, and olsun bu güvenli Mekke şehrine ki.²⁷

10. Zeytin

وَالثِّينَ وَالزَّيْتُونَ وَطُورَ سَيْنِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ

İncir ve zeytine and olsun, and olsun bu güvenli Mekke şehrine ki.²⁸

²³ Enam, 6/99

²⁴ Enam, 6/141

²⁵ Rahman, 55/68

²⁶ İsra, 17/91

²⁷ Tin 95 1/3

²⁸ Tin 95 1/3

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصِنِغٍ لِلْأَكْلِينَ

*Târ-i Sînâ'da da yetişen bir ağaç daha meydana getirdik ki, bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekneğine katık edecekleri (zeytin) verir.*²⁹

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ
زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ
اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

*Allah göklerin ve yerin Nur'udur. O'nun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir, cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır; bu ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur. Allah insanlara misaller verir. O, herşeyi bilir.*³⁰

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ تَنْبُتُ لَكُمْ بِهِ
الزَّرْعُ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلُ وَالْأَعْنَابُ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

*Yukarıdan size su indiren O'dur. Ondan içersiniz; hayvanları otlattığımız bitkiler de onunla biter. Allah onunla size ekinler, zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve her türlü ürünü yetiştirir. Düşünen kimseler için bunda ders vardır.*³¹

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
تُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَاتِرًا كَيْبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

²⁹ Müminun 23/20.

³⁰ Nur 24/35

³¹ Nahl, 16/10-11.

O, gökten su indirendir. Her bitkiyi onunla bitirdik, ondan bitirdiğimiz yeşilden, birbirine benzeyen ve benzemeyen yağmır yağmır taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkardık. Ürün verdiklerinde ürünlerine, olgunlaşmalarına bir bakın. Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır.³²

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثَرًا
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَعَآثُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirdiği ve biçildiği gün hakkını verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.³³

11. Üzüm

وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَّتْرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَغْطَابٍ
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

O, gökten su indirendir. Her bitkiyi onunla bitirdik, ondan bitirdiğimiz yeşilden, birbirine benzeyen ve benzemeyen yağmır yağmır taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkardık. Ürün verdiklerinde ürünlerine, olgunlaşmalarına bir bakın. Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır.³⁴

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثَرًا
وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَعَآثُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

³² Enam, 6/99.

³³ Enam, 6/14.1

³⁴ Enam, 6/99.

Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirildiği ve biçildiği gün hakkını verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.³⁵

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden şerbet, şıra (içecek) ve güzel rızık elde edersiniz. Düşünen millet için bunda ibret vardır.³⁶

12. Nar

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا كَثِيرًا وَمِمَّنْ أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً نَبَاتٌ كَثِيرٌ وَمِنْهَا زَيْتُونٌ وَنَخْلٌ وَرُبُّونٌ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُسَكَّرًا مِنْهَا فَيَكْفَلُونَ بِهَا لِبَنَاتِهِنَّ لَأَيُّكُمْ يُؤْمِنُ

O, gökten su indirendir. Her bitkiyi onunla bitirdik, ondan bitirdiğimiz yeşilden, birbirine benzeyen ve benzemeyen yığın yığın taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkardık. Ürün verdiklerinde ürünlerine, olgunlaşmalarına bir bakın. Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır.³⁷

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا كَثِيرًا وَمِمَّنْ أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً نَبَاتٌ كَثِيرٌ وَمِنْهَا زَيْتُونٌ وَنَخْلٌ وَرُبُّونٌ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُسَكَّرًا مِنْهَا فَيَكْفَلُونَ بِهَا لِبَنَاتِهِنَّ لَأَيُّكُمْ يُؤْمِنُ

Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tadları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin,

³⁵ Enam, 6/141.

³⁶ Nahl, 16/67.

³⁷ Enam, 6/99.

devşirildiği ve biçildiği gün hakkım verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.³⁸

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ

İkisinde de türlü türlü meyveler, hurmalıklar ve nar ağaçları vardır.³⁹

أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ النُّهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا

Veya hurmalıkların, bağların olup, aralarında ırmaklar akıtmalısın.⁴⁰

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Allah onunla size ekinler, zeytin ve hurma ağaçları, üzüm ve her türlü ürünü yetiştirir. Düşünen kimseler için bunda ders vardır.⁴¹

فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاحِشٌ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.⁴²

13. Kiraz

في سدرٍ مَّخضوبٍ “Dikensiz kiraz”⁴³

14. Muz

وَوَطَّحَ مَنْضُودٍ “Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları”⁴⁴

³⁸ Enam, 6/141

³⁹ Rahman 55/68.

⁴⁰ İsra, 17/91.

⁴¹ Nahl, 16/11

⁴² Müminun, 19.

⁴³ Vakıa, 29.

⁴⁴ Vakıa 29.

C. BİTKİLERLE İLGİLİ BAZI HADİSLER

Peygamberimiz, Abdullah b. Habeşi Hz.'den rivayete göre buyurmuşlardır ki:

“Meyvesinden, gölgesinden halkın istifade edeceği, Arabistan kirazı denilen sidr ve emsali bir ağacı kesen kimseyi Cenab-ı Hak, tepe taklak cehenneme atar.”⁴⁵

Hz. Peygamber (s.a) in bu sözüne kulak veren hiçbir Müslüman bitkilerin canına kıyamaz. Bitkiyi öldürmeyi bir insan ölümü gibi mühim tutar ve nebatata noksanlık yerine fazlalık getirir. Cenab-ı Allah bir âyet-i kerimelerinde

وَلَا تُسَوِّدَنَّ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

“Dünyadan da nasibinizi unutmayınız”⁴⁶ buyuruyor. Bitkilerin kıymetini bilmeyen bu dünyadan gerçek nasibini kısır alacağı gibi bitkilerdeki ilahi sanatları görüp nakkaş olan Yüce Allah'ın büyüklüğünü takdir edemeyeceğinden öbür dünyadaki kısmetinin de kısır olacağı aşikârdır. Atalarımız ne güzel söylemiş: “Ağaca balta vurmuşlar sapı benden demiş.” Cenab-ı Allah bir âyet-i kerimelerinde:

وَلَا تُلْفُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

“Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız” buyurmaktadır.⁴⁷ Eğer insan bitkileri kesiyor, yakıyorsa kendi kendisini kendi eliyle tehlikeye atıyor demektir. Ormanı ve diğer bitkileri tahrip etmek havasız, susuz, vatansız, yiyeceksiz kalarak tehlikeler içerisinde yüzmek demektir. Öyleyse bitkileri tahrib etmemiz kendimizi tehlikeye atmamız, korumamız ise kendimizi tehlikelerden korumamız demektir.

Nebatatin insanlara bu dünyada sayılamayacak kadar faydaları olduğu gibi öbür dünya için de faydaları vardır. Her iki dünya için birer saadet kaynağıdır.

⁴⁵ Cami'üs-Sagır, Mısır 1321, 2/164.

⁴⁶ Kasas, 77.

⁴⁷ Bakara, 195.

Bunun içindir ki peygamberimiz Enes b. Malik'ten rivâyet edilen bir hadis-i şeriflerinde:

إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَبَيَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَقُومَ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا

“Kıyamet kopacağı zaman bile elinizde bir hurma fidanı bulunursa, Kıyamet kopmadan dikebilecekseniz, hemen onu dikiniz” buyurmuşlardır.⁴⁸

Bu hadis-i şerif bitki dikmenin ehemmiyetini ve öbür dünyada Müslümanlara faydalı olacağını apaçık göstermektedir. Çünkü kıyamet koparken dikilen ağaçtan bu dünyada hiçbir fayda temin edilemez. Bundan diken kimseye diktiğinden dolayı ahirette faydası olacağı anlaşılıyor. Cenab-ı Allah bir ayet-i kerimelerinde şöyle buyururlar:

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Yağmuru müjdelemek için evvela rüzgarları gönderen O'dur. Nihayet rüzgârlar yağmurlu bulutları yüklenir, onu kurak yere sevkeder. oraya su yağdırır ve onunla her çeşit meyveleri yetiştiririz. İşte biz ölüleri de böyle dirilteceğiz.”⁴⁹

Ayet-i kerimeye göre rüzgârların, bulutları sürükleyip, yağmurlar yağmasında, yerlerin yeşermesinde ölülerin dirilmesine işaret ve insan için birçok ibretler vardır. Her sene yeryüzünün bir defa ölüp dirilmesi bizlerin de öldükten sonra tekrar dirileceğimize ve ilahi muhasebeye çekileceğimizi apaçık delildir. İnsan, yeryüzündeki bu ibret levhasını gözetleyerek Allah'ın büyüklüğünü ve ilahi divana çıkacağını anlar. Böylece mükemmel bir insan olma yolunu tutarak dünya ve ahiret saadetini kazanabilir. Tabarani'nin rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte peygamberimiz:

النَّخْلُ وَالشَّجَرُ بَرَكَةٌ عَلَى أَهْلِهِ وَعَلَى عَقْبِهِمْ بَعْدَهُمْ إِذَا كَادُوا لِلَّهِ شَاكِرِينَ

⁴⁸ Cami'üs-Sagîr, Mısır 1321, 1189.

⁴⁹ A'raf, 57.

*“Hurma vesaire gibi meyveli ve meyvesiz ağaçlar, gerek sahibi ve gerekse ondan gelecek evladı ve ahfadı için Allah’ın nimetlerine şükrettikleri müddetçe hayır ve bereket getirir.”*⁵⁰ buyururlar.

Hadis-i şerife göre insanın dikmiş olduğu ağaç Allah’ın nimetlerine şükrettikleri müddetçe kendileri için hayır, bereket getirdiği gibi evladı ahfadı için de hayır, bereket oluyor. İnsan için bu ne büyük bir ganimettir? Kendimize gelelim. Fırsatları kaçırmayalım. Verilen ömür sermayesinden biraz da ağaç dikmeye ayıralım. Dikelim de kendimizi kurtaracağımız gibi evladımızı, ahfadımızı da kurtaralım.

“Halife Harun er-Reşid, elindeki küçük bir ağaç fidanını dikmekte bulunan bir ihtiyara tesadüf etmiş” babacığım! demiş, sen artık piri fani olmuşsun, şu dikmek istediğin fidanının semeresini göremeyeceksin, daha neden kendine zahmet veriyorsun” ihtiyar da şu mealde cevap vermiş: “Bizden evvelkiler ağaç diktiler, biz onlardan yedik, istifade ettik. Şimdi biz de ağaç dikmeliyiz ki bizden sonrakiler yeyip müstefid olsunlar. Bunun üzerine Harun er-Reşid memnun olarak ihtiyara bir avuç altın verir. O da: “Evladını gördün mü işte diktiğim fidanın semeresini burada daha gördüm” diyerek Harun er-Reşid’in memnuniyetini bir kat daha arttırır.⁵¹

Hz. Cabir (R.A.) den rivayete göre Resulullah (s.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا إِلَّا كَانَ مَا أَكَلَ مِنْهُ لَهُ صَدَقَةٌ وَلَا يَرْزُؤُهُ أَحَدًا إِلَّا كَانَ لَهُ
صَدَقَةٌ

*“Bir müslümanın diktiği ağaçtan yenen, çalınan ve eksiltilen şey o ağacı diken kimse için sadaka olur.”*⁵²

Ey aklım var diyen insan! Düşün bir defa senin diktiğin ağaçtan çalınan meyve dahi sadaka olur, zimmetine geçer de sen nasıl olur ona ihanetkarlık yaparsın. Sen kendi paranı cebinden çıkarıp atar mısın? Elbetteki atmazsın.

⁵⁰ Ramuz, İstanbul Taş. Bsm. 1326, s. 248.

⁵¹ Ö. N. Bilmen, *Kuran-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler*, İstanbul 1964, s. 134.

⁵² En-Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, Ankara 1948, 2/33.

Hem atmayı da ahmaklık, akılsızlık sayarsın. İşte ağacı kesmen paranı cebinden atman gibi akılsızlık, ahmaklıktır. Ağacı dikmen koruman da cebine para koyma gibidir.

Resulullah'm sünnetinde ağaçların korunmasına büyük bir önem verildiği, hatta Resulullah'ın ağaç kesmeyi savaş esnasında yapılmaması gereken işler sınıfına soktuğu bilinmektedir.⁵³ Onun diğer uygulamaları arasında bazı ağaçlar için özel koruma getirmesi, kesilenlerin yerine yenisini dikmesi, bazı bölgelerde ağaç kesmeyi yasaklaması da bulunmaktadır.⁵⁴

“Resulullah (s.a.v.) efendimiz, bir kabristanda bulunan iki kabir arasından geçerken kabir sahiplerinin azaba uğradıklarına muttali olmuşlar. Mübarek ellerine aldıkları yapraksız bir yaş bir hurma fidanını ikiye bölüp birini bir kabrin, diğerini de diğer bir kabrin başına dikmişler, “umulur ki, bunlar kuruyuncaya kadar bu kabir sahipleri hakkındaki azap hafifleyecektir” buyurmuşlardır. Bunun içindir ki, bazı yerlerde kabirlerin üzerlerinde mersin ağacı dalları koymak adet olmuştur. Fakat bu hususta asıl olan, yaş ağaçların dikilmesidir. Buhari şârihi Merhum Ayni'nin dediği gibi: “*kabirlerin üzerlerine mücerret yaş, güzel kokulu çiçekleri, yeşillikleri koymak bir şey değildir, sünnet olan ağaç dikmektir.*”⁵⁵

Ey insan! Kabirde dahi sana şefaathçi olan bitkiyi aziz bil. Eğer ağacın kıymetini bilmiyorsan; bir an için ciğerlerine hava teneffüs etme. Susuz dur, kızgın çöllerde dur ve gez, gölgesinde oturma, hastalandığın zaman ilacını alma, kısaca ondan hiç faydalanma. Yapabilecek misin bunlar? Hayır, hayır! Elbette yapamayacaksın. Doğduğun zaman beşiğin için, öldüğün an tabutun için dahi ağaç arayacaksın. Bunları yapamayacağına göre ağacın kıymetini bil. Sen, derin yüzülmüş olarak durabilir misin? Elbette duramazsın. İşte orman da vatanın derisidir. Vatan da senin gibi derisiz duramaz. Evet, bitkisiz, vatan derisiz insana benzer. Ormansız yurt ciğerlerini çıkarılmış insan gibidir. Ormanı

⁵³ Yunus Macit, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Çevre*, Trabzon 2000, 79-80.

⁵⁴ Yunus Macit, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Çevre*, Trabzon 2000, 80-87.

⁵⁵ Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınları, İstanbul 1966, s. 264.

baltalayarak ciğer sökecek, deri yüzecek kadar insafsız değil ağaç dikerek kuş besleyecek kadar hayırhah olalım.

SONUÇ

Bugün yeryüzünde nebatattan hiçbir canlının faydalanmadığı düşünülemediği gibi tarih boyunca da faydalı olmadığı zaman tasavvur edilemez. Nebatatin sonsuz faydeleri içerisinde yalnız insan nesline olan birkaç faydası şunlardır:

- 1) Orman başta, canlı sağlığının koruyucusudur. Canlı hayatının temeli olan havanın ve suyun temiz ve düzenli olmasını sadece bitkiler sağlar. Demek ki içtiğimiz her yudumda, ciğerlerimize çektiğimiz her nefeste bitkilerin üzerinde hakkı vardır. Şu durumda bitkilerin kıymetini bilmiyorsak; susuz havasız ve sağlıksız gezmeye razıyız demektir. Hasta dahi olsak yine aldığımız ilaçlar bitkilerin mahsulüdür. Pir Sultan Abdal bu durumu şöyle dile getirir:

Yeter pir sultanım yeter
Türlü türlü meyve biter
Dertlere derman katar
O da yine ağaçtandır⁵⁶

- 2) Orman fazla yağmurlu zamanlarda selleri önler. Çünkü fazla suları çeker ve böylece akıntıya bir düzen verir. Böylece sellerin toprağa, mahsule, mal ve cana getirmiş olduğu hasar ortadan kalkmış olur. Ormansız memleketlerde sellerin yapmış olduğu tahribat herkesçe malumdur. Yapılan hesaplara göre yurdumuzda her yıl 544 milyon metre küp toprak buldukları yerden denizlere akmaktadır. Oysaki zirai topraklar binlerce yılda teşekkül etmekte.
- 3) Orman toprak kaymalarını önler. Ağacın kökü saçak şeklinde olup, toprağı tuttuğundan toprağın kaymasını önler. Memleketimizde ormansızlık yüzünden hesapsız toprak kaymaları olmakta ve bir sürü zararlar vücuda gelmektedir.

⁵⁶ Halil Aslangül, *İslamiyette Ağaç Dikmenin Önemi*, Ankara 1963, s. 14.

- 4) Nebatat insanı ruhen de geliştirir. İnsanı insan eden ruhtur. Madde ruhun emrindedir. İnsan ruhen hasta olursa; vücudu ne kadar sağlam olsa gene de huzursuz olur. Ormanların temiz havası, türlü türlü kuşları, kokuları insanı ruhen de büyüler ve olgunlaştırır.
- 5) Yeşillikler insanı en yorgun anlamda bile kısa bir zamanda dinlendirir. Çünkü o her haliyle dinlenmeye müsaittir. Okul, kışla, hastane, park, çocuk bahçesi, spor yurtları gibi müesseselerin orman içinde yapılması da bu sebeptendir.
- 6) Bitkiler iklime de tesir eder. Hava şartlarını düzenli bir şekle sokar. Orman bölgeleri yazın serin, kışın ılıktır. Çünkü orman, iklimi bu şekle sokmaya müsaittir.
- 7) Yeşillikler insanlara neşe verir. İnsanın saadet işaretidir. Yeşil olmayan göz kör olur, muratsız olur. Yeşil, hayatın kaynağıdır. Yeşilin bu vasfından dolayı bir şairimiz şöyle der:

Ağaç diktim yeşerdi,
Büyüdü meyve verdi,
Gözüm yeşil görelî,
Gönlüm murada erdi⁵⁷

- 8) Ağaç, meyvesiyle de insanlara en gıdalı bir yiyecek maddesidir. Bunun yanında bitkiler hayatımızda daha çeşitli ihtiyaçlarımızı giderir. Evlerimizin yapımında, mobilyacılıkta, kimya sanayiinde, kâğıt yapımında, gıdalanmada ve eczacılıktan başka ihtiyaçların sonsuzluğu içerisinde hudutsuz yerlerde kullanılır.
- 9) En önemli ihtiyacımız olan yakacak ihtiyacımızı karşılar. Yalnız kurumuş, işe yaramaz hale gelmiş olanları yakmamız faydalanmayı zaman sonsuzluğuna doğru götürdüğünden mühimdir.

⁵⁷ Halil Aslangül, *İslamiyette Ağaç Dikmenin Önemi*, Ankara 1963, s.16.

- 10) Ağaçlar askerlik alanında da bizim hizmetçimizdir. Harplerde askeri düşmandan koruyan en mükemmel birer sığınaktır. Bu yüzden bir memleketten düşman çıkarken ormanlarını yakarak kaçmak ister. Demek ki bitkiler vatanın koruyucusudur.
- 11) Bitkiler avcılar için de tükenmez bir hazinedir. Orman olduğu yerde av hayvanı da olur. Avcılık ise savaş için bir alıştırma ve bir gıda geliridir. Yalnız zamanında ve kontrol altında yapılması lazımdır.
- 12) Orman ulaşım işini de kolaylaştırır. Çünkü kerestesinin taşınabilmesi için yollara ihtiyaç vardır. Orman için yapılmış olan yollar sulhta ve savaşta ise en güzel şekilde yararlar.
- 13) Bitkilerin faydaları için ciltlerle eser yazmak denizden bir damla almaktan başka ileriye götürmez. Bitkilerin faydasını çok bariz olarak görmek istiyorsak iki gün aç, çıplak ve ilaçsız kalalım.

Şu durumda: ciğerlerimizi temizleyen, vücudumuzu çeşitli gıdalarla besleyen, sağlığımızı korumaya vasıta olan, beşiğimizden tutun da tabutumuz varıncaya kadar muhtaç olduğumuz hayati ihtiyaçlarımızı karşılayan bitkilerin kıymetini birer akıl sahibi olarak bilmemiz gerekiyor. Bitkileri kesip kurutma yerine onları ekip dikmemiz icap ediyor. Bu hayati ihtiyaçlarımızı da bitki vasıtasıyla sağlayan yüce Yaratıcıya sonsuz şükürlerimizi az da olsa ödeme yolunu tutmamız gerekiyor.

“Yurdunu, yurttaşını düşünen, memleketini yokluğa düşürecek her hareketten çekinir. Ağacını, ormanını da bekçi ile korucu ile değil kalbindeki iman ile gönlündeki vatan sevgisi ile bekler ve korur.”⁵⁸

Güzel Türkiye’imizde ormanlarımızın bir kısmı her sene yangınlarla telef olmaktadır. Bu hususta insanların çok dikkatli olması gerekir. Ormanı yakarak telef etmek vatana en büyük bir ihanettir. Orman yakan kimse için Bahaettin Coşkun şöyle der:

⁵⁸ *Ağaç Sevgisi*, Ankara 1952, s. 37.

“Orman yakanların
Saçlarını yolmalı
Sonra da yalın ayak,
Kızgın çöle salmalı”⁵⁹

Mehmet Emin Yurdakul’un şu şiiri bitkilere karşı insanların nasıl hareket edeceğini apaçık ifade ediyor:

Ey hemşeri, sakın kesme! Yaş ağaca balta vuran el onmaz.
Na kütükler... Nice yıldın, hiçbirine kervan gelmez, kuş konmaz.
Bunları kes, o baltanla bu çürümüş ağaçları yere ser.
Bak, sizin köy şu yemyeşil koruluğun gölgesinde ne güzel.
Gönülleri açmadadır yaprakların arasından esen yel
Yazık, günah olmaz mı ki çıplak kalsın bu zümrüt yurt, şirin yer?

Hem dünyada en birinci borç değil mi her kula
Bir tohumu fidan yapmak, fidanı da bir orman?
Eğer böyle olmasaydı ne kalırdı oğula
“Mirasımı arttır” diye öğüt veren atadan?

Sakın kesme! Her dalından bir güzel kuş ses versin,
Sakın kesme! Gölgesinde yorgun çiftçi dirlensin
Sakın kesme! Şu sevimli köye kanat, kol gersin.
Sakın kesme! Aziz vatan günden güne şenlensin

⁵⁹ Halil Aştangül, *İslamiyette Ağaç Dikmenin Önemi*, Ankara 1963, s. 19.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, Yıl: 2008